

4. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. Монография. М.: Госюризат, 1956. 220 с.

Толочко Олени Олегівна

здобувач ступеня вищої освіти
«бакалавр» навчально-наукового
інституту № 2 Національної академії
внутрішніх справ

Волошин Олексій Гнатович,

старший викладач кафедри
криміналістичного забезпечення та
судових експертиз ННІ №2 НАВС

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА В ОТРИМАННІ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

Спеціаліст може брати участь в одержанні зразків для порівняльного дослідження. Згідно ч.1 ст.245 КПК України у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Під такими зразками розуміються - вірогідно приналежні конкретній особі зразки почерку, відбитки пальців рук, ступнів, зліпки зубів, взуття, проби крові, слини і тощо, що використовуються як порівняльний матеріал при експертному дослідженні рукописів, предметів зі слідами рук, ніг, зубів, документів і інших об'єктів.

У «Словнику основних термінів судових експертиз» подане наступне визначення: «Зразки – ідентифікуючі об'єкти, що безсумнівно похідні від об'єкта, що підлягає ідентифікації».

Таким чином, зразки можуть являти собою фіксоване відображення ознак інших матеріальних об'єктів, виступати у вигляді предметів, що володіють якостями, властивостями й ознаками великої групи аналогічних предметів або у вигляді зразків середніх проб.

Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 159-166 КПК України).

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими КПК. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх,

якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

Стаття 274 КПК України передбачає негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження може бути здійснене лише у випадку якщо їх отримання, відповідно до ст. 245 КПК неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження.

Повторне отримання зразків здійснюється відкрито згідно з правилами Кримінально-процесуального кодексу, якщо втрачається необхідність зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно.

Кримінально-процесуальний кодекс передбачає вилучення вільних зразків, що виникли до моменту вчинення злочину і поза зв'язком з ним, і відібрання експериментальних, котрі одержують у процесі розслідування в результаті здійснення визначених досвідчених дій. Вільні зразки можуть вилучатися при проведенні обшуку, виїмки, вимагатися з організацій і установ. Експериментальні спеціально створюються для проведення даної експертизи за мотивованою постановою слідчого, у якій вказується, в зв'язку з чим, у кого і які саме зразки необхідно одержати. У якості таких зразків виступають зразки виробленого динамічного стереотипу даної людини (почерку, голосу), зразка-відображення частин його тіла (відбитки пальців рук, ніг, зліпки зубів), зразки проби (крові, волосся, життєдіяльності людини).

Закон дозволяє запрошувати для добору зразків спеціаліста. Якщо це зв'язано з ризиком заподіяння шкоди організму людини, то залучення спеціаліста обов'язково. Наприклад, тільки спеціаліст повинний вилучати зразки крові, робити гіпсові зліпки з зубів.

Одержання зразків для порівняльного дослідження - самостійна слідча дія. Допомога спеціаліста слідчому у доборі зразків доцільна на всіх етапах: підготовчому, робочому й заключному.

Функції спеціаліста на стадії його підготовки полягають в наданні допомоги слідчому при визначенні:

- підлягаючих одержанню зразків і їхньої кількості;
- кола учасників цієї дії;
- місць і часу його проведення;
- науково-технічних засобів і порядку їхнього використання;
- у створенні умов, що забезпечують придатність отриманих об'єктів для порівняльного дослідження.

Так, для одержання експериментальних зразків почерку підбирається визначений папір, пишучий прилад, створюються умови, наближені до умов написання досліджуваного документа.

У процесі добору зразків спеціаліст консультує слідчого з питань, що вимагають спеціальних знань, і здійснює дії, спрямовані на одержання, фіксацію й упакування зразків.

В даний час використовуються методики одержання різноманітних зразків – почерку, крові, голосу. Правильне застосування розроблених методик у значній мірі забезпечується участю відповідного спеціаліста, що використовує в цих цілях свої спеціальні знання.

Важливо відзначити, що в процесі вилучення зразків спеціаліст перевірить, чи відобразилися в них ті властивості, ознаки, особливості та інші, котрі маються в сліді (документі, речовому доказі), підметі дослідження. Зі сказаного випливає, що вся робота по підготовці, вилученню й оцінці зразків носить творчий, дослідницький характер. Невипадково добір зразків є однією з найважливіших форм живої участі експертів-криміналістів у розслідуванні злочинів. Правильний добір зразків має вирішальне значення для успішного рішення експертом поставлених задач.

За допомогою технічних засобів він під керівництвом слідчого не тільки одержує зразки, але і контролює цей процес. Так, у практиці зустрічаються випадки, коли злочинці намагалися спотворити зразки, що відбираються в них. Найчастіше це відбувається при доборі зразків почерку. Тому необхідна особлива увага, щоб вчасно припинити маскуванню почерку. Для цього розроблені спеціальні правила одержання зразків. Допомогти тут можуть і спеціальні прилади (варіографи), що реєструють перешкоди при русі ручки, олівця, що свідчать про спробу маскуванню почерку.

Спеціаліст може взяти участь і у визначенні придатності відібраних зразків для порівняльного дослідження.

В основу одержання зразків покладений експериментальний метод, що вимагає проведення спеціальних дій. Іноді виникають труднощі у фіксації ходу цієї слідчої дії й отриманих результатів. Допомогу в цьому також може надати спеціаліст, використовуючи для цього науково-технічні засоби фіксації.

Процес добору зразків протоколюється. Спеціаліст сприяє в описі проробленої роботи й отриманих об'єктів, правильному застосуванні спеціальної термінології.

Іноді слідчі одержання зразків для порівняльного дослідження покладають на експерта, якому доручається проведення експертизи. Так, вони доручають експерту взяти зразки крові в обвинуваченого для визначення її групової приналежності, направляють в експертну установу особу для витягу в нього піднігтьового змісту. Це суперечить закону і не відповідає процесуальному положенню і компетентності експерта-досліджувати представлений матеріал для вирішення питань, що вимагають застосування спеціальних знань. Він може одержувати зразки для порівняльного дослідження, але лише з речових доказів, представлених у його розпорядження слідчим. Так, якщо на експертизу надійшло знаряддя зламу і перешкода з його слідами, то експерт може цим знаряддям залишити на аналогічній перешкоді сліди і порівняти їх зі слідами, вилученими з місця події.

Таким чином, у ході одержання зразків спеціаліст:

- визначає їхню кількість і якість;
- з'ясовує умови, значимі для наступного дослідження, при яких повинні бути вилучені зразки;
- безпосередньо бере участь у їхньому одержанні;
- проводить попереднє дослідження отриманих зразків;
- здійснює їхнє упакування;
- допомагає кваліфіковано зафіксувати в протоколі слідчої дії порядок добору зразків;
- консультує слідчого з питань, пов'язаних з формулюванням завдання експерту.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/stru/paran958#n958>.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні ОМП: Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 3 листопада 2015 р. № 1339. МВС України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.
4. Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Затверджено наказом МВС України від 3 листопада 2015 р. № 1343. МВС України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15>.
5. Алексєєв О.О., Весельський В.К., В.В. Пясковський Розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та доп. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 320 с.
6. Криміналістика: Мультимедійний підручник / В.І. Перкін, П.Д. Біленчук, В.К. Весельський та ін. Київ, 2008.
7. Участь спеціаліста-криміналіста під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій: навчальний посібник [Текст] / [Є.Ю. Свобода, А.В. Кофанов, 21.С.В. Самодін, О.Г. Волошин та ін.]. Вінниця: ТОВ «ні ланд-ЛТД», 2018. 432 с.

Удовенко Жанна Володимирівна,
доцент кафедри кримінального та
кримінального процесуального права
Національного університету «Києво-
Могилянська академія», к.ю.н.,
доцент